

„LITERATŪRINĖS LAISVĖS ŽINGSNIAI“. PASAKOJIMAI APIE PARODĄ.

Pratęsiant pažintį su paroda, trumpai apžvelgsime lietuvių literatūros vaikams pasiekimus per 30 atkurtos Nepriklausomybės metų. Taip jau susiklostė, kad šio straipsnelio autorius kasdien turi bendrauti su vaikų literatūros specialiste, hab. mokslų daktare ir savo žmona – Gražina Skabeikyte-Kazlauskiene. Nori nenori, bebendraudant galvoje nusėdo žinių apie šiuolaikinę lietuvių vaikų literatūrą nuotrupos – jos pravertė rengiant atitinkamą parodos skyrelį ir jomis paslapčia bus pasinaudota dabar, rašant šį tekstą.

2017 m. Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos skyrius ir Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka organizavo skaitytojų ir kritikų apklausą, siekdama išsiaiškinti reikšmingiausias lietuvių autorių knygas vaikams ir paaugliams. Apklausos rezultatų pagrindu buvo sudarytas šių knygų šimtukas. Nieko turbūr nestebina, kad tris pirmąsias vietas užėmė Salomėjos Nėries „Eglė žalčių karalienė“, Sigitos Gedos „Baltoji varnelė“ ir Maironio „Jūratė ir Kastytis“. Tačiau nuliūdino faktas, kad sąraše paminėta tik 21 paskutiniojo 30-mečio knyga. Iš dalies tokius rezultatus galima paaiškinti ir tuo, kad beveik pusė visų dalyvavusiųjų apklausoje buvo vyresni nei 45 metų amžiaus. Aukščiausiai sąraše atsidūrė Vytauto V. Landsbergio „Arklis Dominyko meilė“ (2004 m.) – 17-oje vietoje. Reikia pripažinti, kad paskutinį praėjusio amžiaus dešimtmetį lietuvių vaikų literatūrą lydėjo šioks toks sąstingis. Savo geriausius kūrinius vaikams jau sovietmečiu buvo parašę Kazys Saja, Martynas Vainilaitis, Vytautė Žilinskaitė ir kiti autoriai. Trūko naujų vardų ir idėjų. Gaivumo kiek įnešė Juozo Erlicko eilėraščių knygos mažiesiems ir Vytauto Račicko „Šlepetės“ – apysakų ciklas paaugliams. Leidybinė laisvė *išlaisvino* – blogąją prasme – šimtus, daugiausia pensijinio amžiaus *kūrėjų*, kurie už savus ar patiklių sponsorių pinigėlius leido tik jiems patiems įdomias, savo vaikystės prisiminimais pagrįstas, didaktiškas ir sentimentalias knygeles. Beje, ir šiandien, kalbėdami apie beveik pusę kasmet išleidžiamų knygų vaikams, kritikai vengia vartoti sąvoką *literatūra*. Natūralus vaikų atsakas tokio pobūdžio *literatūrai* tapo fenomenalus *Hario Poterio* ir *Saulėlydžio* romanų serijų, kitų užsienio autorių kūrinių populiarumas.

Naujajame tūkstantmetyje lietuvių vaikų literatūra išgyvena tikrą renesansą. Autorių, žanrų, idėjų gausa, pakilusi leidybos kokybė palaiapsniui sugrąžina jaunųjų skaitytojų dėmesį lietuvių autorių kūrybai. Išskirtinai aukšto įvertinimo ne tik Lietuvoje (2017-ųjų Metų knyga vaikams), bet ir užsienyje [2019 m. The Batchelder apdovanojimas (Amerikos bibliotekų asociacijos teikiamas už išskirtinę paskutiniaisiais metais JAV išleistą knygą vaikams, kuri buvo sukurta ne JAV ir ne anglų kalba)] sulaukė Evelinos Daciūtės parašyta ir Aušros Kiudulaitės iliustruota istorija apie berniuko ir lapės draugystę „Laimė yra lapė“.

Labai populiarios vėl tapo paveikslėlių knygos mažiesiems. Kokybe išsiskiria Kęstučio Kasparavičiaus knygos. Dar 1993 m. jis pelnė UNICEF Metų knygų iliustratoriaus prizą, o nuo 2005 m. leidžia ir iliustruoja tik savo paties parašytas knygas. Parodoje eksponuojami keli jo iliustracijų originalai knygoms „Sodininkas Florencijus“ (2007 m.) ir „Kiškis Morkus Didysis“ (2008 m.). K. Kasparavičius vis dar išlieka daugiausiai užsienyje leidžiamas lietuvių vaikų literatūros autorius. Išskirtiniu fenomenu tapo dailininkės Linos Žutautės

Kakės Makės paveikslėlių knygelių ciklas. Kol suaugusieji kraipo galvas nesuprasdami tokio populiarumo priežasčių, mažieji jau varto kelioliką šio ciklo knygelę, žiūri Kakės Makės spektakliukus, valgo Kakės Makės tortus, valosi dantis Kakės Makės dantų pasta ir t. t. Kakė Makė jau tauškia ir keliolika užsienio kalbų.

Savo kokybe išsiskiria Gendručio Morkūno ir Ilonos Ežerinytės kūryba paaugliams, Aido Jurašiaus knygelės mažiesiems. Paradoksalu, bet 2018 m. Jotvingių premiją, paprastai skiriamą už geriausią suaugusiems sukurtą poeziją, pelnė Daiva Čepauskaitė už poezijos knygą vaikams „Baisiai gražūs eilėraščiai“. Knygą išleido leidykla „Žalias kalnas“. (Išduosiu paslaptį – šioje leidykloje sėkmingai pluša ir kolegė Audronė Meškauskaitė, kuri ir įkels šį straipsnelį į muziejaus tinklapį). Iš vyresniųjų autorių reikia paminėti Violetą Palčinskaitę ir Ramutę Skučaitę, vis dar rašančias patrauklius ir kokybiškus eilėraščius. Neprastos buvo pirmosios Vytauto V. Landsbergio Arklio Dominyko ciklo knygos, Rebekos Unos distopija jaunimui „Atjunk“ (2015 m.), Justino Žilinsko ir Neringos Vaitkutės *fantasy* žanro knygos ir t. t.

Būtina paminėti dar vieną parodos eksponatą: tai Jurgos Vilės ir Linos Itagaki komiksų knyga „Sibiro haiku“. Knyga apdovanota Tarptautinės vaikų ir jaunimo knygos asociacijos (IBBY) Lietuvos skyriaus Prano Mašiotto premija už Geriausią 2017 metų vaikų ir paauglių knygą. Be to, ji nugalėjo ir Gražiausios 2017 m. knygos kategorijoje. Pacituosiu ištrauką iš kritikės Ingos Mitunevičiūtės recenzijos apie knygą: *Žaviuosi knygos kūrėjų – rašytojos Jurgos Vilės ir dailininkės Linos Itagaki – drąsa imtis tokio sumanymo. Šioje knygoje viskas – nuo pasirinktos temos iki turinio pateikimo formos – yra rizikinga. Rašyti apie Sibiro tremtį yra sunku. Tai tautos stigma, kuri vargu ar kada išnyks. Puikiai pamenu vienos žymios literatūrologės žodžius, kad rašyti apie Sibirą šiais laikais yra meninė savižudybė. Vaikams rašyti apie Sibirą dar sunkiau. Kaip patraukliai perteikti patirtį, kurios pats neišgyvenai, tik girdėjai apie tai pasakojant kitus? Tad rezultatas dažniausiai būna kiek dirbtinokas. <...> Siūlyčiau šią knygą turėti kiekvienai šeimai, kuri neabejinga savo istorijai, tautos atminčiai ir likimui, tai puikus akstinas ir priemonė pradėti kalbėtis apie tai su vaikais.*

Pabaigai makabriškas vaizdelis, tinkantis prie šių dienų realijų – ištrauka iš Juozo Erlicko *vaikiško* eilėraštuko *Toks mažas žmogelis: Kartą gyveno žmogelis – / Paprastas, nepasiryžęs, / Suodinas voro švarkelis, / Dulkių bateliai suplyšę // <...> // Gimęs netyčia už girių, / Taip sau ir šiaip sau pasenęs, / Kartą netyčia jis mirė / Ir jau daugiau negyveno...*

Parengė Šiuolaikinės literatūros skyriaus muziejininkas Edmundas Kazlauskas